

ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ МАТАРУГА: О МОГУЋИМ ИЛИРСКИМ КОРЕНИМА

Душан Рашковић

Београд

dule93srb@gmail.com

Апстракт: У раду се разматра могућност илирског порекла средњовековних „влага“ Матаруга, на основу: народног предања, писаних извора, етимологије и археолошких налаза. Износе се и поједина опажања о досадашњим истраживањима. О Матаругама се може много сазнати и поређењем са другим „старим народима“, у првом реду Мацурама, што је и овом приликом коришћено. Последњи сегмент садржи поглед на порекло Матаруга и Мацура кроз призму генетичке генеалогije.

Кључне речи: Матаруге, Илири, Аутаријати, мултидисциплинарна истраживања.

Abstract: The paper discusses the possibility of the Illyrian origin of the medieval "Vlachs" Mataruga, based on: folklore, written sources, etymology and archaeological findings. Some observations on previous research are also presented. A lot can be learned about Mataruga by comparing it with other "old peoples", primarily Matsura, which was also used on this occasion. The last segment contains a look at the origins of Mataruga and Matsura through the prism of genetic genealogy.

Key words: Mataruge, Illyrians, Autariates, multidisciplinary research.

У српском народу¹ су почетком 20. века била врло жива предања о становништву Динарида „у давна времена“.² То становништво се најчешће наводи под називом Матаруге. Говорило се да је то био „силан народ“; да су били добри сточари, тврдоглави, ратоборни, нису говорили српски и били су друге вере... По једној верзији, на матарушку

¹ Овај рад представља употпуњену и измењену верзију ауторовог рада „Промишљања над Матаругама“, који је објављен у тематском зборнику „Традиција – религија – митологија: истраживања древне прошлости и њених савремених испољавања“ (едиција Етно-културолошки зборник XXIV, уредници Војислав Филиповић и Ивица Тодоровић, Сврљиг, 2021).

² На овом месту се не можемо детаљније бавити питањем порекла и некадашњег етничког карактера српског етноса (уп. DAI, 32.21–26). О томе ће бити речи у неком од наредних радова.

територију Срби су прво продрли са запада и победили их код Невесиња. Затим су продрли и са истока, па су Матаруге сатеране између Фоче и Јелеча на западу и Колашина на истоку, где су једно време сачували самосталност под краљем Сумором, који је према традицији погинуо у Пиви. Казује се да је матарушко племе Кричи (у Затарју и крају Кричак). Други „давњи народи“ су Шпањи, Матагужи (у Зети), Мацуре (у Брдима), Букумири, као и Луторани.³

Матаруге се заиста налазе у средњовековним изворима. Први помен Матаруга је у Мљетској повељи (1222), где се у оквиру посуда бенедиктинског манастира свете Марије на Пељешцу бележи међник *Motùgù`nisa*. То указује да је село Матаруге на Пељешцу, познато из извора у 15. веку и касније, вероватно постојало и раније.⁴ Рано се јавља и помен „Кричана“. Забележен је око 1250. године у Лимској повељи Уроша I (1246-1263),⁵ а Матаруга под тим именом у Дубровачком архиву, из 1318, где се среће наредних осамдесет година.⁶ У дефтеру из 1475/1477, једна влашка нахија у саставу пријепољског кадилука, у околини Пљеваља, пописана је под називом Матаруга и подељена је на три џемата (турска реч за катун): Добраја, Иљаша и Драгића. Бројали су 97 кућа, укупно 495 влаха.⁷

Проблемом средњовековних Матаруга бавила се Ђурђица Петровић. Она је у њима видела влашки катун албанског порекла, чији је родоначелник извесни *Mataruch*, предак Владоја *Mataruch*-а, поменутог у дубровачком извору из 1318. У свом раду, ауторка није навела могући одговор по питању етимологије овог антропонима, иако га пореди са по њеним мишљењем албанским *Sloruch*.⁸

³ Ј. Цвијић, *Балканско полуострво*, 390; А. Лубурић, *Прилог*, 134-139; А. Лубурић, *Дробњац*, *passim* (поглавље Кричи 17-19); Vlahović, *Kriči*, 93-108; Ђ. Петровић, *Матаруге*, 95-129; В. Šekularac, *Tragovi*, *passim*; А. Лома, *Матаруге*, 2-4; *Књига о Мацурама*, 41, 46 (Д. Вујанић), 100-109 (П. Шћепановић), 110-113. (М. Мацура). У Кричку је забележено предање о Матаругама као братству ширих Крича. То су мештани поткрепљивали чињеницом да је област Кричак већа од области Матаруге (Р. Vlahović, *Kriči*, 96).

⁴ А. Лубурић, *Прилог*, 137; Ђ. Петровић, *Матаруге*, 97; А. Лома, *Матаруге*, 4-5.

⁵ Г. Томовић, *Кричани и Кричак*, 40. Р. Vlahović: *Kriči*, 93-94.

⁶ Ђ. Петровић, *Матаруге*, 97; Г. Томовић, *Кричани и Кричак*, 42.

⁷ А. S. Aličić, *Poimenični popis*, 30-31; Ђ. Петровић, *Матаруге*, 112; М. М. Премовић, *Средње и Доње Полимље и Горње*, 126-128.

⁸ Ђ. Петровић, *Матаруге*, 101-105, 110-111. По мом мишљењу, *Mataruch*, *Дробњак*, *Бурмаз* и други називи одређених лица у дубровачким и уопште средњовековним изворима су, бар у већини случајева, надимци настали од субетноса којем припадају. И сам етноним Србин је понегде употребљен као лично име. На пример, у поменутој нахији Матаруга пописан је „Србин, син Доброг“ (А. S. Aličić, *Poimenični popis*, 30).

О настанку предања о староседелаштву Матаруга ауторка је изнела следећи став: „Те приче о Матаругама, које су наводно Срби долазећи на Балкан десетковали и добрим делом протерали са територије Црне Горе и Херцеговине, и које су се преносиле из генерације у генерацију, дефинитивно су обликовали досељеници из каснијих времена у фази свог економског и друштвеног развика, када су постојале потребе да се интимно и јавно самопотврђују (оснивали старе српске манастире, учествовали у бици на Косову, били војводе у сродству са владајућим кућама у средњовековној Србији и Зети) и званично искажу као једини чисти представници резиденцијалне популације која се бори за хришћанство, српство и слободу (Матаруге су биле „друга вјера“, нису знали српски, мрзели су Србе, бахатно су се односили према другим становницима у том месту, крају, према блиским сродницима Ивана Црнојевића, Кастриота, сам цар Душан их је прогнао из југоисточне у западну Херцеговину итд.). Услед тога Матаругама су придодавале и специфичне антрополошке и психолошке особености, а име Матаруга добило је пејоративно значење.”⁹

У овом цитату има много тога са чиме се не могу сложити. Не верујем да су се динарски Срби у новом веку поносили са „десетковањем“ и делимичним протеривањем Матаруга од стране њихових старих. Такав однос су имали само према освајачу српских земаља – Турцима и уопште муслиманима. У предању се помињу и невере према Матаругама.¹⁰ Многи потомци Матаруга и данас имају посебне телесне особине које их знатно издвајају од већине Срба: низак раст, здепаста грађа, истурена вилица, дебеле усне, тамнија кожа, зелене очи...¹¹

Нешто друго је могло изазвати настанак овакве легенде. Србима су у новија времена изгледали страно и многи средњовековни надгробни споменици, а поготово римски рељефи, попут оних на локалитету Матарузи код Сребренице.¹² У Никшићком пољу се Моштаница сматрала за престоницу Матаруга,¹³ а управо тамо постоји огромно

⁹ Ђ. Петровић, *Матаруге*, 99.

¹⁰ У Дробњаку се и данас приповеда да су преци Дробњака, по доласку на Дурмитор, наишли на отпор Крича. У једном тренутку, склопили су примирје, али га је њихов војвода Лапац Косовчић прекршио, убивши сина кричког војводе Калоке. То је изазвало нови рат и довело до протеривања Крича преко Таре. Међутим, зна се да су и касније Кричи имали летња станишта на дурмиторским Језерима (види А. Лубурић, *Дробњаци*, 14, 19, 47-48; Г. Томовић, *Кричани и Кричак*, 44-45; Р. Vlahović, *Kriči*, 100-101).

¹¹ А. Лубурић, *Прилог*, 138; А. Лубурић, *Дробњаци*, 19, 207-208.

¹² *Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine*, т. 3, 74.

¹³ А. Лубурић, *Прилог*, 134-135.

средњовековно гробље.¹⁴ Међутим, још је Еванс проучавајући материјалне трагове из антике у Пљеваљском крају, закључио да је део његовог становништва непотпуно романизован и да је то утицало на уметност потоњих српских надгробника. Ту спадају налази на Илијином (Илином) брду у близини села Матаруге. Новија истраживања иду овоме у прилог. Занимљиви археолошки налази из села Љутићи, у маленој области Матаруге код Пљеваља којој припада и истоимено село,¹⁵ потврђују Евансово гледиште. Тамо су пронађени остаци грнчарије, сличне оној из Скелана, датоване у 4. век. Рађена је са елементима илирског традиционалног стила, што по Ђорђу Јанковићу показује да становништво слива Дрине тада није било сасвим романизовано. То је већ доба Велике сеобе народа.¹⁶ И Јован Вуковић је скретао пажњу на могиле у селу Матаруге претпостављајући да су „илирског порекла“.¹⁷

Сам назив једног матарушког племена – „Кричи“, по народној етимологији, потиче од глагола „кричати“, јер је језик који су користили звучао слично кричању.¹⁸ Народ језике романских Влаха на Балкану у другим случајевима не пореди са кричањем, па можемо претпоставити да се њихов језик разликовао у односу на остале несловенске језике Балкана.¹⁹

Постоји мноштво тумачења етнонима Матаруга. Јиречек га доводи у везу са средњовековним латинским *matare* (убити) и „арбанашким“ *mat* (мерити). По Скоку, потиче од назива *mattaris* „копље за бацање, сулица“, посуђеног из романског. Ђоровић га доводи у везу са властеоском кућом Matarango. Поменућу и народну етимологију, забележену у другој половини 20. века, по којој потиче од назива *матапа* (метална чутура за течност путника, путничка кожна торба). Ђурђица Петровић, како је већ речено, држи да потиче од личног имена Mataruch. Лома озбиљно разматра само две могућности, од раније познате у литератури: да је словенског и, како сматра мање вероватним, албанског порекла. Различити, али блиски предмети се у јужнословенским језицима називају

¹⁴ *Topografska karta Nikšić*, 2-4; Š. Bešlić, *Stećci – kultura i umjetnost*, 379; Б. Новаковић, *Топономастички трагови*, 136.

¹⁵ Овој области припадају села Матаруге, Љутићи, Обарде и Козице.

¹⁶ *Topografska karta Pljevlja 2-4* (Otilovići); М. Јанковић, Ђ. Јанковић, *Словени у југословенском Подунављу*, 100; Б. Јанковић, *Становништво Подриња*, 98-105; А. Лома, *Топомастика и археологија*, 19.

¹⁷ Ј. Вуковић, *Ogledi*, 168.

¹⁸ А. Лубурић, *Прилог*, 136; А. Лубурић, *Дробњаџи*, 17-18; Р. Vlahović, *Kriči*, 93-94.

¹⁹ Другим, могућим етимологијама овог назива бавили се се А. Лома и Г. Томовић. Види Г. Томовић, *Кричани и Кричак*, 41-42; А. Лома, *Топомастика и археологија*, 19-22.

матаруга или *моторуга*. Ту спадају: *матаруга* – „дашчица, лопатица на воденичном точку, лапацка“ и „хоризонтална полуга, причвршћена за вретено долапа, помоћу које коњ покреће долап“ (РСА); *моторуга* – „мотке на воденичном колу за које су прибијене лапацке“ (Срем), *матаруга* – „пречаге код воденог кола“ и мноштво значења речи *motoruga* и сл. у словеначком („шпиц на млинском колу, ручка за окретање лончарског кола...“). У питању је стара словенска реч, присутна са варијацијама у значењу и изговору широм словенског света.²⁰ По мом мишљењу, сасвим је могуће порекло етнонима Матаруга од неког надимка по физичком предмету (као Тесла или Будак), а има и других начина да се име рода и етноним доведу у везу. Међутим, те две речи могу да имају и различито порекло, а исти облик. Мада Лома примећује да се, у оба значења, јављају два истоветна облика матаруга и моторуга, треба имати у виду да речи које се слично изговарају лако пролазе кроз исте гласовне промене.

Треба бити опрезан у тумачењу овог етнонима зато што је след гласова *matara* веома звучан и лак за изговор, па се често сусреће у речима. Будући да се предања о Матаругама и топоними који садрже њихово име (Матарушки поток код Пријепоља, крај и село Матаруге код Пљеваља, Матаруге – катун и шума у Пиви, локалитет Матарузи код Сребренице...) срећу и у Горњем и Средњем сливу Дрине и блиским областима,²¹ можда бисмо могли довести њихов назив у везу са овом реком. Постоји мишљење да се река Дрина некада називала и Тара.²² Корен речи Матаруга био би *tar*, *ta* – префикс, а – *uga* словенски суфикс, са значењем – Подрињац.²³ Подриње је у антици настањивао илирски народ Аутаријати, чије се име тумачи на исти начин.²⁴ На простору Западног Поморавља, где су Аутаријати ширили своју власт, данас постоји село Матаруге. Јесу ли Матаруге наследници Аутаријата? Временска дистанца јесте велика, али народна успомена на славна времена, каква су имали Аутаријати, може да потраје дуго.

²⁰ А. Лубурић, *Прилог*, 139; Ђ. Петровић, *Матаруге*, 100-101; А. Лома, *Матаруге*, 14-23; В. Šekularac, *Tragovi*, passim.

²¹ Друга област са пуно таквих трагова Матаруга је део Црне Горе у Јадранском сливу, где између осталог налазимо и топониме: Матарушки до и Матарушка њива у Бањанима, Матаругин до у Рудинама (Ђ. Петровић, *Матаруге*, 97-98).

²² А. Лома, *Топономастичка шетња*, 33-34.

²³ Тај суфикс *ta-* се можда садржи и у називу Мацуре, као и у топонимима Мацаваре и Мацевар-до. Види *Топографска карта Никшић 1-3 (Пољковићи)* (526-1-3) 1: 25000; *Топографска карта Плуžине* (129-4-1) 1: 25000.

²⁴ F. Papazoglu, *Srednjobalkanska plemena*, 69-100, о имену 97-100.

Чињеница је да не знамо за помен овог илирског етнонима у вековима после Христа. Ако су Аутаријати били племенски савез, напосто су се поделили, а назив је могао да опстане у неком значењу које није било занимљиво за записивање. А можда је назив Матаруга настао и независно, дат становништву што је живело око Дрине.

Мацуре, за које такође има индиција о илирским коренима, завређују посебну пажњу. У њиховом називу можда се јавља исти префикс *ta-*. У Брдима се приповеда да се један род древних Мацура, настањен на Маганику, назива Пине. Тамо се и данас срећу топоними Пина вода, Пини лази и Пино село.²⁵ Мада се Пина вода може лепо објаснити као „пијаћа вода“, није искључено да се у овим називима крије често илирско лично име *Pines*, што је и латински назив за бор.²⁶ Лична имена најстаријих Матаруга из предања су Сумор, Тиоток, Калока и Рамеза, док је код Мацура Штикоје. Нећу нагађати, али остаје лингвистима да потраже који би илирски, грчки, латински или други антропоними могли да им одговарају, или која би била њихова значења. Ипак, таква имена не налазе се у домаћим средњовековним изворима. Нису позната ни из докумената Дубровачког архива, нити из *Поименичног пописа санџака вилајета Херцеговине* из 1475-77. Међутим, име краља Сумора је сачувано у области Пиве.²⁷ На Дурмитору, испод узвишења Ивица, стоји наводни Калокин гроб.²⁸

Поменуо сам индиције о непотпуној романизацији Подриња у 4. веку, на основу археолошких налаза. По меродавним мишљењима, „већ је установљено то да су се Римљани у административној подели ових подручја (будућих старих српских и хрватских земаља) држали углавном старих илирских подела са племенским општинама, које су имале своја локална, централна утврђења *oppida, castella*. Они су и у римско доба задржавали основе старе организације, те су и остајали центри политичко-територијалне заједнице, у оквиру племенског подручја, задржавши уз то и неку врсту домаћег начелника племена“.²⁹ Дакле, „краљ Сумор“ је могао бити локални илирски вођа, оснажен

²⁵ *Књига о Мацурама*, 43 (Д. Вујанић).

²⁶ M. de Vaan, *Etymological Dictionary*, 467.

²⁷ Тако и: Суморова гора, Суморове стране, Суморово ждријело. Види *Топографска карта Пивска планина-југ* (129-4-2) 1: 25000; Р. Цицмил-Реметић, С. Реметић, *Сусрет цивилизација*, 40; А. S. Aličić, *Поименични попис*; А. Лубурић, *Прилог*, 134-139; *Књига о Мацурама*, 44 (Д. Вујанић).

²⁸ А. Лубурић, *Прилог*, 20.

²⁹ M. Ljubinković, *Ka problemu kontinuiteta Iliri-Sloveni*, 208.

у доба урушавања рановизантијске власти у Илирику, који се сукобио са српским или неким другим племенима на том простору током раног средњег века.

Издвојио сам хаплотипове људи, који носе карактеристична презимена, каква говоре о њиховом могућем матарушком или мацурском пореклу по директној мушкој линији, доступне у оквиру *Српског ДНК пројекта* на сајту *Порекло* (<https://www.poreklo.rs/>). Особе са презименима Парезанин и Шакота припадају хаплогрупи I2. Шакота припада такозваној „динарској грани“ (I2a Dinaric, варијанта I–PH908), која се најпре везује за Србе, претпостављене старости око 2.500 година. Особа са презименом Матаруга требало би да припада варијанти R–YP6098, у оквиру шире хаплогрупе R1a, која је већинска међу Словенима. Интересантан можда може бити и Ђуричић, који је E1b1b–V13, прецизније грана E–A18844. Разне гране хаплогрупе E1b1b су честе код Срба, поготово у Брдима и с њима миграционо повезаним областима. Ова је нешто ређа, али је такође вишеструко присутна међу српским родовима. Овде се не може детаљније расправљати о другим, потенцијално такође занимљивим испитаницима.

Уколико пређемо на Мацуре, пре свега треба приметити да се о ДНК генеалогiji рода далматинских Мацура, пореклом из Брда, већ писало. Тестирани појединци са овим презименом припадају хаплогрупи I1–Z63, присутној широм Европе. У тренутку писања овог текста, једино извесни тестирани Мацура Петровић припадао је хаплогрупи J2 (J–170). Презиме Мацура среће се код Словена јужне Пољске, Чешке, Словачке и Украјине. Прецизније, уочено је међу Валашима (етничком групом могућег балканског порекла, генетички блиском Србима) и закарпатским Русинима. Код Русина је пронађен хаплотип (извесног Панкјевича) релативно близак оном српских Мацура. Синиша Јерковић је, на основу тога, кренуо у потрагу за северним пореклом Мацура на Балкану.³⁰

Међутим, иако постоје хипотезе да је ово (једна од) прапостојбина Срба, поменути регион је и касније био везан за српске земље. Поред осталог, део Закарпатја, у саставу Краљевине Угарске, био је у 15. веку посед српских деспота.³¹ Лице под презименом Мацура из пољског града Ћешина (спада у скупину Валаша) поседује хаплогрупу E1b1b–V13, уобичајену у Брдима, а особа истог презимена из Лавова – R1a. Мислим да постоје

³⁰ *Књига о Мацурама*, 129-148 (А. Маринковић); 149-158 (М. Мацура); 192-210 (С. Јерковић).

³¹ А. Крстић, *Повеља деспота Ђурђа*, 151-174. Године 1424, јавља се у Мукачеву (Закарпатје) деспотов кастелан Никола Рац. Види А. Крстић, *Документи о угарским поседима*, 127 н. 3; Љ. Церовић, *Срби у Украјини*, без нумерације.

предуслови за претпоставку да су „Мацуре“ са Балкана населиле Средњу и Источну Европу. Такође, особа под презименом Букумира (један од назива за наводни „стари живаљ“ у Брдима), спада у хаплогрупу E1b1b (гранa E–Y37092).³²

У сваком случају, не може се очекивати да потомци Матаруга, по мушкој линији, припадају једној хаплогрупи. Илири су, као велика етничка групација на „прометном“ подручју³³ (преко којег се селило мноштво етноса), сасвим сигурно обухватили више хаплогрупа, при чему су многе делили са становништвом Средње и Источне Европе. Предања о илирском пореклу Матаруга и њиховим сукобима са „новим“ становништвом могла би послужити као додатни аргумент за статус Матаруга као „староседелаца“ у односу на придошле Словене, а њихово сродство са Словенима ван Балкана би указало на „проток гена“ између запада Балкана и словенског севера у антици. Илири су, другим речима, можда сроднији Словенима него што се то у новије време углавном верује. Напомињем да наведена презимена чине само мањи део могућих „наследника Матаруга“. Нису узета у обзир она која су чешћа међу Србима (Мишковићи, Перовићи, Мирковићи...), јер већина њихових носилаца не припада датој групацији.³⁴

На крају треба истаћи да се на основу писаних извора, народног предања, етимологије и археолошких налаза у ширем региону Динарида, може претпоставити да Матаруге, групација касног средњег века, у својој етногенези могуће заиста садржи значајан илирски слој, при чему се уклапа у ширу слику влашких катуна средњег века. Зашто су онда толико занимљиви? Они су, по неким индицијама, били релативно нероманизовани или слабо романизовани, попут Велшана и Баскијаца. Затим, поставио сам хипотезу о Матаругама као наследницима илирских Аутаријата. И, коначно, ово предање је потенцијални темељ за писање политичке историје времена када се почиње говорити о „Словенима“ (често у вези с „великом сеобом народа“), са ликовима попут краља Сумора и војводе Калоке.

³² *Књига о Мацурама*, 195-196, 208 (С. Јерковић); *Српски ДНК пројекат*: <https://dnk.poreklo.rs/DNK-projekat>, према презименима (08. 06. 2020.).

³³ У ствари, назив *Илири* првенствено означава етнополитички појам ширег карактера, слично називу *Трачани*.

³⁴ Има и оних ретких презимена која овом приликом нисмо разматрали, а припадају потенцијалним „наследницима Матаруга“ (Кокотовићи, Шамшали, Матаруке...), или пак Мацура (Јелавићи...).

Библиографија:

.

Скраћенице:

DAI – Constantine Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio*, edd. Gy. Moravcsik, R. J. H. Jenkins, Corpus Fontium Historiae Byzantinae 1, Washington, D. C. 1967.

Књига о Маџурама – Д. Вујанић, С. Јерковић, Ј. Крџинић, А. Маринковић, *Књига о Маџурама. Генетичко-историјска студија*, Београд 2014.

Извори:

A. S. Aličić, *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina*, Sarajevo, 1985.

Литература:

Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1988.

Š. Bešlagić, *Stećci - kultura i umjetnost*, Veselin Masleša, Biblioteka Kulturno nasljeđe, Sarajevo.

P. Vlahović, *Kriči i začeci njihovog etničkog raslojavanja*, Glasnik Etnografskog muzeja, knj. 33, 93-108.

J. Vuković, *Ogledi tumačenja naših toponimskih naziva*, God. ANU, Sarajevo 1978, XVII, 149-169.

М. Јанковић, Ђ. Јанковић, *Словени у југословенском Подунављу*, Музеј града Београда. Каталог изложбе — 36, Београд 1990.

Ђ. Јанковић, *Становништво Подриња 3–4. столећа у светлу налаза грнчарије у Скеланима, Културно-историјско наслеђе Сребренице кроз вјекове*, Зборник радова са научног симпозијума 26. октобра 2011, Сребреница 2012, 98-108.

А. Крстић, *Повеља деспота Ђурђа Бранковића о давању у залог поседа у Угарској Јовану Хуњадију (Смедерево, 1450, мај 10)*, Стари српски архив 11 (2012), 151-174.

А. Крстић, *Документи о угарским поседима деспота Ђурђа датим у залог Јовану Хуњадију 1444. године*, Мешовита грађа (Miscellanea) 32 (2011) 125-156.

А. Лома, *Топономастика и археологија: Антички локалитети код Пљеваља и Пријепоља и могући предсловенски остаци у тамошњој топонимији*, Ономатолошки прилози X (1989), 1-32.

А. Лома, *Топономастичка шетња планином Таром*, Туристичка валоризација планине Таре, Зборник скупа одржаног на Тари 25–26. јуна 2005. године, Београд, 27-37.

А. Лома, *Матаруге као ономастички проблем*, Ономатолошки прилози XXV (2018), 1-32.

А. Лубурић, *Прилог за испитивање Матаруга*, Гласник ГД 10 (1924), 134-139.

А. Лубурић, *Дробњаџи, племе у Херцеговини: порекло, прошлост и етничка улога у нашем народу*, Београд, 1930.

М. Љубинковић, *Ka problemu kontinuiteta Iliri-Sloveni*, у: *Simpozijum Predslavenski etnički elementi na Balkanu u etnogenezi Južnih Slovena*, одржан 24-26. октобра 1968. у Mostaru, ур. А. Бенас, Сарајево, Академија наука и умјетности Босне и Херцеговине, 1969, 201-216.

Б. Новаковић, *Топонимастички трагови феудалних односа на примјеру жупе Оногоште*, ТРИБУНИА – прилози за историју, археологију, етнологију, умјетност и културу 12 (2009), Завичајни музеј Требиње, 133-146.

Ф. Паразоглу, *Srednjobalkanska plemena u predrimsko doba: (Tribali, Autarijati, Dardanci, Skordisci i Mezi)*, Академија наука и умјетности Босне и Херцеговине, Сарајево, 1969 (Београд, „Бранко Ђоновић“).

Ђ. Петровић, *Матаруге у касном средњем веку*, Гласник Цетињских музеја 10 (1977), 95-129.

Портал *Порекло*: <https://www.poreklo.rs/> – Српски ДНК пројекат: <https://dnk.poreklo.rs/DNK-projekat> (08. 06. 2020.).

Predslavenski etnički elementi na Balkanu u etnogenezi južnih Slavena, *Simpozijum održan 24-26. oktobra 1968. u Mostaru*, Академија Наука и Умјетности Босне и Херцеговине, Сарајево, 1969.

М. М. Премовић, *Средње и Доње Полимље и Горње Подриње у средњем веку*, Београд, 2013. (докторска дисертација у рукопису, доступна на: <https://fedorabg.bg.ac.rs/fedora/get/o:8182/bdef:Content/get>) (28. 09. 2020).

Г. Томовић, *Кричани и Кричак*, Гласник Завичајног музеја 4 (2005), 39-54.

Ј. Цвијић, *Балканско полуоство и јужнословенске земље – основи антропогеографије*, Београд, 1966.

Љ. Церовић, *Срби у Украјини*, Нови Сад, 2002.

Р. Цицил-Реметић, С. Реметић, *Сусрет цивилизација и народа у топонимији Пивске планине*, Годишњак за српски језик и књижевност, књ. 24, бр. 11 (2011), 39-45.

В. Шекларас, *Трагови старих народа у Црној Гори – Матаруге код Плјеваља*, *Breznički zapisi* 11–12, без пагинације: <http://web.archive.org/web/20151213181401/https://mostovikulture.wordpress.com/2014/11/18/b-ozidar-sekularac-tragovi-starih-naroda-u-crnoj-gori-mataruge-kod-pljevalja/> (28. 09. 2020).

Карте:

Топографска карта Никшић 1-3 (Поћековићи) (526-1-3) 1: 25000, Војногеографски институт, Београд, 1974 (II допуњено издање).

Топографска карта Никшић 2-4 (Никшић) (526-2-4) 1: 25000, Војногеографски институт, Београд, 1974 (II допуњено издање).

Topografska karta Pivska planina-jug (129-4-2) 1: 25000, Vojnogeografski institut, Beograd, 1980 (II dopunjeno izdanje).

Topografska karta Plužine (Mratinje) (129-4-1) 1: 25000, Vojnogeografski institut, Beograd, 1980 (II dopunjeno izdanje).

Topografska karta Pljevlja 2-4 (Otilovići) (577-2-4) 1: 25000, Vojnogeografski institut, Beograd, 1974 (II dopunjeno izdanje).

Dušan Rašković, Belgrade

ADDITION TO THE STUDY OF MATARUGA: ON POSSIBLE ILLYRIC ROOTS

The paper discusses the possibility of the Illyrian origin of the medieval "Vlachs" Mataruga, based on: folklore, written sources, etymology and archaeological findings. Some observations on previous research are also presented. A lot can be learned about Mataruga by comparing it with other "old peoples", primarily Matsura, which was also used on this occasion. The last segment contains a look at the origins of Mataruga and Matsura through the prism of genetic genealogy.